

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

СИМОНЯН Асмiна Вазгенiвна - аспiрантка Донецького національного унiверситету, економіко-правового факультету

В статтє виявленi та проаналiзованi потреби правового регулювання в сферi здравоохранення путем исследовання ролi договорних отношенiй в системi хозяйственно-правових институтів и предложенiя пути совершенствовання действующего законодательства в сферi здравоохранення путем контрактирования отношенiй в сферe осуществлення медицинскоi практики.

Ключові слова: суб'єкт медичної практики, господарсько-договірні відносини, охорона здоров'я, господарські зобов'язання.

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку та реформування системи охорони здоров'я в Україні дедалі гостріше постає проблема необхідності запровадження договірних відносин у сфері здійснення медичної практики як запоруки успішного запровадження страхової медицини в Україні. Договори пов'язані фінансування з потребами населення, пріоритетами їх задоволення, системою планування охорони здоров'я. Підвищується стимулююче значення договорів – вони встановлюють вимоги до якості медичної допомоги та системи її забезпечення, цільові показники діяльності медичних організацій, форми фінансових заохочень та санкцій, заплановані обсяги медичної допомоги, порядок оплати при відхиленні від них тощо. Дані перетворення сприятимуть підвищенню якості послуг, що надаються у сфері охорони здоров'я та змусять виконавців більш відповідально ставитися до своїх

обов'язків, у той самий час розширить їхні повноваження, що, безумовно, позитивно відобразиться на загальному рівні медичного забезпечення в країні та сприятиме здоровій конкуренції у сфері надання медичних послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Жук Л.А., Жук Л.І., І.М. Брагинський, В.А. Вітрянський, А.Я. Пилипенко, Є.А. Суханов, С.В. Антонов, В.С. Мілаш, В.М. Пашков у своїх публікаціях висвітлювали проблеми дослідження господарсько-правового регулювання суспільних відносин. Однак на сьогодні недостатньо уваги було приділено дослідженню саме договірних відносин у сфері охорони здоров'я, що дедалі набувають поширення та розповсюдження.

Мета цієї статті полягає у конкретизації, ретельному впорядкуванні та систематизації договірних відносин у системі господарсько-правових інститутів у сфері здійснення медичної практики.

Основні результати дослідження

Аналіз чинного законодавства України у сфері медичної діяльності дає змогу зробити висновок про необхідність дослідження договірних відносин у сфері здійснення медичної практики з метою їх впорядкування, встановлення їхньої ролі в системі господарсько-правових інститутів та шляхи вдосконалення договірних відносин, що обу-

мовлено потребою правового регулювання у сфері охорони здоров'я.

Відповідно до ст. 4 Основ законодавства України про охорону здоров'я рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної допомоги та інших послуг у сфері охорони здоров'я визначені одним з основних принципів охорони здоров'я в Україні. Крім того, в Основах (ст. 6) встановлено, що кожен громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає отримання кваліфікованої медико-санітарної допомоги, включаючи вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я.

Найчастіше підставою виникнення господарсько-правових відносин між закладом охорони здоров'я та замовником послуг – пацієнтом, органом державної влади чи місцевого самоврядування, страховою організацією у сфері надання медичних послуг є господарський договір. Стороною у господарських договорах також можуть виступати органи господарського керівництва – державні і недержавні. Особливість державних органів господарського керівництва як сторони в господарських договорах, в одночасному здійсненні функцій власника та перебуванні з іншою стороною договору у рівних позиціях.

Незважаючи на те, що термін «господарський договір» широко використовується в законодавстві, юридичній літературі та в господарській практиці, чинне законодавство не містить визначення цього поняття.

Поняття договору є досить багатозначним. Він може виступати як підстава виникнення правовідносин, саме правовідношення, що виникло з цієї підстави, і, нарешті, як форма, якої набуває відповідне правовідношення. Але визначити сутність, значення і характерні риси договору можна лише, визначаючи договір як підставу виникнення правовідношення (суб'єктивних прав і юридичних обов'язків). Отже, найбільш вдалим є визначення договору як домовленості двох або кількох суб'єктів цивільного права, спрямованої на встановлення, зміну, припинення цивільних правовідносин.

Частина 1 статті 173 Господарського кодексу України дає поняття господарського зобов'язання. Господарським визнається

зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, у силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [1].

Основними видами господарських зобов'язань є майново-господарські та організаційно-господарські зобов'язання. Зміст господарського зобов'язання може розширюватися у процесі виконання сторонами за їх взаємною згодою, якщо інше не передбачено законом. Отже, найбільш доцільною і адекватною правовою формою опосередкування таких відносин є господарський договір, адже результати підприємницької діяльності реалізуються на ринку товарів і послуг на договірних засадах. Саме тому, господарський, зокрема комерційний, договір може бути ефективним засобом реалізації правової політики у сфері господарювання.

Загалом, поняттям господарського договору охоплюються різні договірні типи. Але, в першу чергу, господарських договорів є правовою формою господарських зв'язків, специфічним правовим засобом, у якому поєднуються публічні інтереси суспільства в цілому та приватні інтереси окремих суб'єктів господарювання [2, с. 10-15].

Таким чином, аналізуючи складові частини поняття господарського договору, можна надати наступне визначення цьому терміну. Господарський договір – це дво- або багатостороння угода зобов'язального характеру, що ґрунтується на оптимальному врахуванні інтересів сторін і загальногосподарського інтересу, фіксується в спеціальному правовому документі, та укладається з метою обслуговування господарської діяльності сторін таких відносин.

Критерієм класифікації господарсько-правових договорів у сфері охорони здоров'я

є критерій спрямованості господарсько-правового результату, тобто його спрямованість на передачу майна, виконання робіт, послуг тощо [3, с. 4-5; 4, с. 6-7; 5, с. 4-5].

Визначення договором взаємних прав та обов'язків сторін у зобов'язальних правовідносинах надає йому статусу регулятора фактичної поведінки. Договір покладає відповідальність на сторони, які не виконують права й обов'язки, передбачені договором, що сприяє дисциплінуванню господарсько-го обігу.

Укладання органами державної влади та органами місцевого самоврядування з господарюючими та негосподарюючими суб'єктами, такими як заклади охорони здоров'я, угод про умови їх функціонування в процесі досягнення певних публічних інтересів має розглядатися як важливий елемент підтримки сфери охорони здоров'я в цілому. За таких умов господарське законодавство є важливим чинником впливу на державне регулювання охорони здоров'я, а забезпечення ефективного розподілу ресурсів у сфері охорони здоров'я в сучасних умовах можливе за допомогою запровадження господарсько-правових договірних відносин [6].

Згідно зі ст. 627 ЦК України сторони мають право укласти договір як передбачений, так і не передбачений законом або іншими правовими актами, а також такий, що містить елементи різних договорів. Тобто необхідність обов'язкового окремого регулювання договірних відносин саме в галузі охорони здоров'я нібито відсутня. Проте необхідність специфічного правового регулювання диктується іншими особливостями. Метою такого регулювання є забезпечення всебічного захисту учасників – закладів охорони здоров'я, а також створення сприятливих умов для запобігання невиконанню або неналежному виконанню господарських зобов'язань з боку іншої сторони [7].

Укладання господарського договору обов'язкове для сторін, якщо він базується на державному замовленні, виконання якого є обов'язком для суб'єкта господарювання у передбачених законом випадках або існує пряма вказівка закону щодо обов'язковості укладення договору для пев-

них категорій суб'єктів господарювання чи органів державної влади або місцевого самоврядування.

Пашков В.М. надає визначення державного контракту, укладеного на підставі державного замовлення як засобу державного регулювання, у сфері надання безоплатних медичних послуг. Це правова форма закріплення та узгодження приватних і публічних інтересів у рамках акту державного управління, тобто договір, укладений державним замовником від імені держави із окремо визначеним державним чи комунальним закладом охорони здоров'я як суб'єктом господарювання – виконавцем державного замовлення, із визначенням взаємних прав та обов'язків сторін, в тому числі на дотримання медичних стандартів [8, с. 127].

З огляду на визначені особливості договірних відносин у сфері охорони здоров'я пропонується виокремити наступні функції договору:

1) стимулююча – впровадження договірних відносин у сферу охорони здоров'я сприяє підвищенню якості медичної допомоги та системи її забезпечення, впливає на форми фінансових заохочень та санкцій, заплановані обсяги медичної допомоги, порядок оплати при відхиленні від них тощо;

2) дисциплінуюча – відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язків, покладених на сторони договірних відносин, сприяють підвищенню свідомості та дисциплінуванню господарського обігу в цілому;

3) регуляторна – регулювання відносин між сторонами на підставі закону, але з урахуванням специфіку конкретного господарського зв'язку, стосовно порядку та строків виконання господарських зобов'язань, кількісних та якісних характеристик предмету договору тощо, доповнюючи прогалини закону, наприклад, встановлення конкретного розміру санкцій за порушення умов договору, якщо такі санкції законом не передбачено;

4) контрольна – за допомогою господарського договору здійснюється контроль за ефективністю діяльності суб'єктів господарювання;

5) охоронна – наявність договору в передбаченій законом формі, зафіксовані в ньому права та обов'язки сторін, а також санкції за невиконання або неналежне виконання останніх, дозволяють здійснити в судовому порядку захист прав та законних інтересів сторін у разі порушення однією з них своїх договірних зобов'язань.

До того ж, необхідність впровадження договірних форм у сфері охорони здоров'я на сьогодні обумовлена збільшенням обсягів приватної медицини в країні. У приватному секторі галузі охорони здоров'я, такі договори, у першу чергу, слугують механізмом захисту прав пацієнтів. Господарські договори укладаються між недержавним, а в деяких випадках державним або комунальним закладами охорони здоров'я, з роботодавцем пацієнта на надання медичних послуг, або укладаються договори безпосередньо між закладом охорони здоров'я та пацієнтом. Певні труднощі при визначенні договорів про надання послуг викликає відсутність примірних форм відплатних договорів про надання послуг, які не регламентовані [9]. Смотров О.І. договір на оплатне надання медичних послуг визначає як такий договір, у силу якого одна сторона (послугодавач) зобов'язується надати медичну послугу іншій стороні (послуготримувачу), а послугоотримувач зобов'язується сплатити за це обумовлену винагороду. На його думку, це цивільно-правовий договір з певними ознаками публічного характеру, що відображається на змісті суб'єктивних прав та обов'язків його учасників [10].

На підставі аналізу чинного законодавства виявлено відсутність законодавчого закріплення дефініції господарського-правового договору у сфері надання медичних послуг. Введення визначення цього поняття, на нашу думку, є необхідним та таким, що сприятиме більш чіткому розмежування договірних відносин в різних сферах регулювання. Таким чином, пропонуємо закріплення в Основах законодавства України з охорони здоров'я введення наступного поняття господарсько-правового договору з надання медичних послуг – це дво- або багатостороння угода, що укладається між учасниками господарської діяльності, де

одна сторона – заклад охорони здоров'я у вигляді господарюючого або негосподарюючого суб'єкта зобов'язується на замовлення другої сторони – господарюючого або негосподарюючого суб'єкта на свою користь як послугоотримувача, надати третій стороні (послугоотримувачу) медичні послуги, направлені на зміцнення здоров'я або для задоволення інших потреб пацієнта, а замовник зобов'язується оплатити зазначені медичні послуги, якщо інше не встановлено договором.

Окрему групу договорів у галузі охорони здоров'я складають договори, пов'язані зі страхуванням життя та здоров'я громадян, що набувають все більшого значення. Основним завданням договорів страхування є співставлення фінансування з потребами населення, пріоритетами їх задоволення, системою планування охорони здоров'я тощо. Підвищується стимулююче значення договорів – вони встановлюють вимоги до якості медичної допомоги та системі її забезпечення, цільові показники діяльності медичних організацій, форми фінансових заохочень та санкцій, заплановані обсяги медичної допомоги, порядок оплати при відхиленні від них тощо. Поняття договору страхування закріплено у ст. 16 Закону України «Про страхування», як письмова угода між страхувальником і страховиком, відповідно до якої страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору [11].

Обов'язкове медичне страхування відповідно до ст. 7 Закону України «Про страхування» визначається одним із видів обов'язкового страхування. Крім того, ст. 6 Закону України «Про страхування» серед видів добровільного страхування відокремлює добровільне медичне страхування, тобто безперервне страхування здоров'я, а також страхування здоров'я на випадок хвороби. Основними джерелами коштів

загальнообов'язкового державного соціального страхування є внески роботодавців і застрахованих осіб. В Україні бюджетні та інші джерела коштів, необхідні для здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування, передбачаються відповідними законами з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Медичне страхування можна розглядати з різних позицій: медичне страхування як страхування взагалі; медичне страхування як форма страхування здоров'я; медичне страхування як вид господарської діяльності; медичне страхування як форма страхування життя; медичне страхування як форма соціального страхування; медичне страхування як форма соціального захисту населення у сфері охорони здоров'я; оскільки система соціального захисту, як і система страхування, включає в себе фінансування, обсяг та форми послуг, певне коло осіб, перелік закладів, то й медичне страхування можна розглядати як форму фінансування населення.

Введення системи страхової медицини, з урахування досвіду розвинених європейських країн, серед переваг у вигляді забезпечення більшої доступності, якості щодо задоволення різноманітних потреб населення в наданні медичних послуг, що є ефективнішою формою порівняно з державним фінансуванням системи охорони здоров'я, може мати і певні недоліки. Негативні наслідки у вигляді збільшення загальних витратків при відсутності реального поліпшення якості медичних послуг з одночасним збереженням тіньових видів оплати за їх надання вбачається можливим подолати лише при запровадженні договірних відносин між стороною-платником, що представляє інтереси споживачів цих медичних послуг – пацієнтів, та стороною – постачальником цих послуг, фізичними або юридичними особами. Контрактна модель управління і фінансування, що застосовується в системах медичного обслуговування європейських країн, є більш гнучкою, прозорою, справедливою та ефективною [8, с. 134].

Сьогоднішній стан справ охорони здоров'я потребує реформування, відпра-

цювання та впровадження ефективних програм, які б враховували інтереси всіх зацікавлених сторін та забезпечили:

- достатнє фінансування закладів охорони здоров'я;
- гідну матеріальну винагороду медичних працівників;
- достатній обсяг медичних послуг та на гідному рівні всім громадянам України.

Першим кроком на шляху вирішення цих завдань є обрання базової моделі організації фінансування медицини, серед яких найбільш ефективною формою в економічному плані є пряме фінансування охорони здоров'я з державного та місцевих бюджетів. Головними його перевагами є економія адміністративно-управлінських витрат, оперативність та пропорційність фінансування медичних закладів усіх ланок надання медичної допомоги, можливість концентрації коштів для вирішення найбільш актуальних завдань та дій в надзвичайних ситуаціях.

На сьогодні спостерігається пріоритет законодавчого регулювання над договірним у відносинах, що виникають у сфері охорони здоров'я між органами державної влади або органами місцевого самоврядування та закладами охорони здоров'я у вигляді господарюючих або негосподарюючих суб'єктів. Характерним залишається регламентування зобов'язань держави щодо надання якісних медичних послуг та безоплатної медичної допомоги закладами охорони здоров'я державної та комунальної форм власності.

На наш погляд, підсумовуючи викладене вище, можна зробити наступні висновки.

По-перше, запропоновано законодавчо закріпити дефініцію господарсько-правового договору у сфері надання медичних послуг як дво- або багатосторонню угоду, що укладається між учасниками господарської діяльності, де одна сторона – заклад охорони здоров'я у вигляді господарюючого або негосподарюючого суб'єкта зобов'язується на замовлення другої сторони – господарюючого або негосподарюючого суб'єкта на свою користь як послугоотримувача - надати третій стороні (послугоотримувачу) медичні послуги, направлені на зміцнення здоров'я або для задоволення інших потреб пацієнта, а замовник зобов'язується оплати-

АНОТАЦІЯ

У статті виявлено та проаналізовано потреби правового регулювання у сфері охорони здоров'я шляхом дослідження ролі договірних відносин у системі господарсько-правових інститутів та запропоновано шляхи вдосконалення чинного законодавства у сфері охорони здоров'я шляхом контрахтування відносин у сфері здійснення медичної практики.

ти зазначені медичні послуги, якщо інше не встановлено договором.

По-друге, виведено основні функції договорів у сфері надання медичних послуг, якими є охоронна, стимулююча, дисциплінуюча, контрольна та регуляторна функції, що сприяють більш чіткому виокремленню саме договорів у сфері охорони здоров'я з-поміж всього існуючого масиву договірних відносин.

По-третє, проаналізовано основні напрямки розвитку страхової медицини в країні. Виявлено недоліки системи та шляхи їх подолання, що вбачаються у запровадженні контрактної моделі управління та фінансування, а саме у встановленні договірних відносин між стороною-платником, що представляє інтереси споживачів цих медичних послуг – пацієнтів, та стороною – постачальником цих послуг, фізичними або юридичними особами. Також питання фінансування закладів охорони здоров'я як проблема, яку покликано подолати запровадження страхової медицини, на наш погляд, можна вирішити шляхом обрання базової моделі організації фінансування медицини, а саме прямого фінансування охорони здоров'я з державного та місцевих бюджетів. Головними його перевагами є економія адміністративно-управлінських витрат, оперативність та пропорційність фінансування медичних закладів усіх ланок надання медичної допомоги, можливість концентрації коштів для вирішення найбільш актуальних завдань та дій у надзвичайних ситуаціях.

SUMMARY

The paper identified and analyzed needs of legal regulation in the sphere of health care through research on the role of contractual relations in the economic and legal institutions, and ways of improving the current legislation in the field of health care through contracting relationships in the field of medical practice.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
2. Беяневич О.А. Господарський договір та способи його укладання: дис. канд. юрид. наук: 12.00.2004/ Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 180 с.
3. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. – М.: Статут, 2002. – 1038 с.
4. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. Изд. 4-е, стереотипное. – М.: Статут, 2002. – 800 с.
5. Суханов Е.А. Гражданское право: в 2 т. Т. II. Полутом 1: Учебник / отв. ред проф. Е.А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: БЕК, 2000. – 704 с.
6. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
8. Господарсько-правова політика у сфері охорони здоров'я: проблеми вітальної безпеки / В.М. Пашков. – К.: МОРІОН, 2007. – 152 с.
9. Осетинська Г. Законодавча регламентація зобов'язань з надання послуг за участю споживачів // Право України. – 2003. – № 11. – С. 130 – 133.
10. Автореф. дис. канд. юр. наук: договір щодо оплатного надання медичних послуг / Смотров О.І. – Х., 2003. – 20 с.
11. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.